

RİZE İLİNDE ÇAYDAN ÖNCE TARIM

Bahattin BOZKURT

E-posta: bahattin.bozkurt@tsuab.org.tr

Kaynak: [RİZE İLİNDE ÇAYDAN ÖNCE TARIM - Bahattin BOZKURT](#)

22Ağustos 2022

Çay tarımından önce Rize Tarımı ile ilgili elimizde istatistiki bilgiler olmayıp sadece büyüklerimizin anlatımıyla konuyla anlatmaya çalışacağım.

Bölgemizde çay tarımına 1940 yıllarda başlanılmış 60 yıllardan sonra ekonomik değeri kazanmaya başlamıştır, Yeni çaylıkların tesisi ve çay fabrikalarının kurulması ile bölgenin cehresi değişmeye başlamıştır. Çay tarımının ekonomik anlamda bölgemize yapmış olduğu katkılar yadsınamaz, ayrıca bölgemizde çay tarımına alternatif bir tarım şeklide düşünülemez. Ancak çay tarımından önceki tarımsal faaliyetleri unutmak mümkünse de az da olsa yaşatmak gerektiğine inanıyorum. Diğer taraftan çay tarımının bugünkü haliyle sürdürülebilir olduğu çevre dostu bir tarım şekli olarak uygulandığını zannetmiyorum o nedenle insanlar daima atadan kalma tarıma özlem duymuşlar lezzetlerini arar olmuşlardır.

Çay tarımından önce bölgemizde en yaygın tarımsal üretim faaliyeti mısır üretimidir bölgemize has bilimsel adıyla at dişi mısır tohumları ile yapılan bu üretim hemen hemen her evde yapılmakta beslenme açısından zorunlu bir üretim şekli idi. Nisan ayı sonu mayıs ayı başlarında mısır üretimi için tarlalar hazırlanır bunun içinde çift öküzlerle sabanla tarlalar sürülür tohum ekimi için hazırlık yapılırdı yöresel adı ile öküz koşması denilen tarla sürüm işlemi bazen tek öküzle tarla büyükse çift öküzlerle yapılırdı. Ekimden sonra mısır fideleri büyümeye başlayınca Haziran ayı başlarından seyrekleştirme ve boğaz doldurma işlemi yapılır seyrekleştirilen fideler kurutularak kışın hayvan yemi olarak hazırlanırdı önceki dönemlerde evlerde hemen hemen herkesin bir iki ineği bulunur ineğin sütün den ve gübresinden faydalanılarak bugünkü deyişle tam bir organik tarım modeli uygulanırdı yine ağustos ayı sonlarına doğru bitkilerde alt dallar toplanır bu işlem bitkinin hem kuvvetli olarak gelişmesini hem de güneş almasını sağlar, böylece daha kuvvetli koçan ve dane bağlamanın önü açılırdı. Toplanan yapraklar yine fidede olduğu gibi kurutularak hayvan yemi olarak saklanırdı, Artık mısırlar olgunlaşmaya başlamıştır. Daneler gelişmeden önce yöredeki en büyük zarar yabancı hayvanlardır. Bunlardan korumak için bahçelerde kalifler kurulur sabaha kadar sesler çıkartılarak bin bir emekle ekilen ürünlerin zarar görmemesine çalışılırdı çünkü mısır bölge insanımızın en önemli gıda maddelerinden biri idi, Eylül, Ekim aylarına doğru mısır yaprakları sararmaya başladıktan sonra hasat zamanı gelmiştir hasat edilen mısırların koçanları gövdeden ayrılır, bitkiler hayvan yemi olarak bahçelerde yığını yapılır koçanlar ise daha sonra boş zamanlarda akşamları meçi(imece) usulü ile danelenir. Bu işlem kalabalık bir şekilde yapılır ateşte kabak taze mısırlar kaynatılır hoş sohbetle dayanışmanın çok güzel örnekleri verilirdi. Danelenen mısırlar kurutulduktan sonra bir kısmı hayvan yemi ve tohumluk olarak ayrılır kalanı değirmenlere götürülerek un yapılırdı. Kış aylarında bölgemizdeki değirmenler 24 saat çalışır sıra ile öğütme işlemleri yapılır hatta sabahlara kadar değirmende sabahlanırlardı elde edilen unlarla pelekilerde yapılan mısır ekmeği hala damaklarımızda özlem

duyduğumuz bir ekmekti bu nedenlerden dolayı mısır tarımı o dönemlerde bölgemiz için önemli bir tarım şekli idi.

Yazımızın başlığında belirttiğimiz gibi çaydan önce ve çaydan sonraki bölgemizin ekonomik tarımsal durumunu irdeledik. çaydan önceki faaliyetlerin büyük bir kısmını yukarda bahisle anlatmaya çalıştık diğer faaliyetlere kısaca değinirsek`;

PAZAR PÜRO TÛTÛNÛ ÜRETİMİ

Geçmiş yıllarda Pazar ilçesinde 25'e yakın köyünde puro tütünü üretimi yapılmakta iken bugün kaybolmaya yüz tutmuş önemli bir tarımsal bir üründür. Bu ürünün diğer bir özelliği de sadece Pazar ilçesinde yetiştirilmesi ve Pazar puro tütünü markasıyla pazarlanması idi. Tütün ekimi yapılan köylerde üretici kendi ektiği ürün üretiminden gelecek yılın tohumunu ayırarak bir sonraki yıl bu tohumlardan üretim yapardı bu işlem ürünün saf ve genetik kaynağının yerli olması nedeniyle kendine has özellikleri taşımakta idi. Fidelikler elenmiş toprak ve kül ile karıştırılarak titizlikle hazırlanırdı ayrıca her yıl hastalık yayılmasın diye fideliklerin yeri değiştirilirdi. Mart ayında tohumlar fideliklere dikilirdi.

Fideleri tarlaya şaşırtmadan önce tarla hazırlığı yapılır bölgede nemden dolayı fazla bulunan toprak kurtları ve danaburnuna karşı topraklar üreticinin yıllar içinde tecrübesinden kaynaklanarak hazırladıkları ilaçlar kepeklerle karıştırılarak toprak yüzeyine serpilirdi. Mayıs ayına doğru fideliklerden alınıp tarlaya şaşırtılarak belli aralıklarla dikimi yapılır dikimden hemen sonra yağmur yağmıyorsa fidelere can suyu verilirdi. Haziran ve Temmuz aylarında bitkilerin gelişme durumuna göre bölgede yaygın olan mavi küfe karşı ilaçlama yapılırdı.

Olgunlaşmaya başladıktan sonra tütün yaprakları dipten itibaren hasat edilmeye başlanır yöre diliyle kırım yapıldıktan sonra iplere dizilir, güneş almayan serenderlere veya çatı aralıklarında kurumaya bırakılırdı burada önemli husus kuruma anında yaprakların birbirine değmemesi gerekmektedir. Kuruma işlemi tamamlandıktan sonra yapraklar kalitesine göre denk edilerek hafif nemlendirilerek satışa hazır hale getirilirdi artık kaliteli Pazar purosuna hazırdı. Daha sonra tekel eksperleri gelip kontrol ederek fiyatlandırma yapılır oradan Pazar ilçesi soğuksu mahallesinde yer alan tekel depolarında satışı yapılırdı. Bölgede dekara 150 ila 200 kg arasında tütün üretimi yapılırdı 5 dönüm arazide bugünkü puro tütününü fiyatını düşündükçe bence çaydan daha iyi gelir elde edeceğimiz bir üründü ama yok edildi. Amerikan ve Küba tütünlerine bizim tütünümüz satıldı diyebiliriz hâlbuki ülkemizin gen kaynağı önemli ürünlerinden biri idi bugün bu tütünün Pazar ilçesi tütüncüler köyünden Nahit Ağırbaş isimli çiftçimiz tütünümüz kaybolmasın diye kendi çağında üretim yapmaktadır bence Bakanlıkça desteklenerek bunun üretimine tekrar geçilmelidir.

RİZEDE KENEVİR ÜRETİMİ

Kenevir Latince cannabaceae familyasına ait tek yıllık bir bitkidir. İnsanlık tarihini en eski bitkisel hammadde kaynağıdır, saplarındaki lifleri iplik, dokuma ve kumaş

yapımında, hamur olarak da kâğıt sanayinde kullanılır ayrıca ilaç sanayisi içinde önemli bir hammaddedir Ana vatanı Orta Asya dır Kenevir ile kendir arasındaki fark kenevirden kendir ipliği yapıldığından birlikte adlandırılır.

İlimiz tarımsal üretimini çaydan öncesi ve çaydan sonrası diye tanımlarsak çaydan önceki tarımsal faaliyetler genellikle aile ihtiyaçları olarak zamanla ticarete konu olarak üretilmiştir. Çaydan sonra dediğimiz tarımsal üretim ise tamamen ticari amaçlı endüstrisi ile birlikte bölgenin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur ancak unutmamak gerekir ki çaydan sonraki tarımın çevre ve doğamıza verdiği zararlar dünyadaki iklim değişikliklerinin gündeme geldiği bu günlerde geleneksel ürünlerden de vazgeçmememiz gerektiği ortaya çıkar bu ürünlerin başında kenevir üretimi önemli yer tutardı, Bölgemizde çay tarımından önce yaygın üretimi yapılan kenevir 1940 lı yıllarda yasaklanmıştır. Yasaklanmasının nedenlerine girmeden önce Bugünlere gelene kadar üretimi tamamen yasaklanmış değildi belli illerde kontrollü şartlarda üretimine izin verilmekte idi, 2016 yılında Tarım Bakanlığınca yayınlanan yönetmenlik sonucu üretim illeri artırılmış üretim teşvik edici hususlar yerine getirilmiş olup ancak bugüne kadar yeterli üretim artışı sağlanamamıştır.

Tarihçiler kenevir üretiminin milattan önce 3000 yılına kadar dayandığını söylerler, o tarihlerde Çinliler tarafından kumaş yapımında kullanılmış bir takım bedensel ve ruhsal yakınmalardaki hastalıklarla birlikte sara hastalığının tedavisinde ilaç olarak kullanılmıştır.1937 yılında ABD de ilaç kodeksinde yer almış daha sonra çıkartılan bir yasa ile kenevir ilaç kullanımında yasaklanmıştır. Buna paralel olarak da 1940 lı yıllarda ülkemiz de hem ilaç yapımında hem de üretim den yasaklanmıştır ve ülkemiz de de ilaç kodeksinden çıkartılmıştır.

Geçmişte Rize ilinde kenevir dokumacılıkta kullanılmakta idi, evlerde kurulan dokuma tezgâhlarında evin ihtiyacı karşılanırdı. Rize bezi diğer adıyla feretiko kenevirden elde edilen iplerden yapılırdı. Tarihi milattan öncelere dayanan bu üretim şekli ilimizin ekolojik yapısından dolayı üretimi kolaylıkla yapılan bir bitki türüdür. Bilinen tarihi ile 1800 yıllardan beri önceleri evlerde sonraları atölyelerde üretilerek ürün ticarileştirilmiştir o yıllarda bunun ihracatının yapıldığı hatta Arap ülkelerine satıldığı söylenir. Bölgemizde yaşlı insanlarımızın anlattıklarından kenevirden elde edilen kendir ipinden gömlek, iç çamaşırı ve çarık yapılırdı. Bu bezlerin diğer bölgelerde üretilenlere karşı daha yumuşak olduğundan insan sağlığı açısından da aranır hale gelmiş feretiko üretimi Rize'mizin geleneksel üretimi ile markalaşmıştır ancak bunu devam ettirememiş ve bölgemiz önemli bir tarımsal üründen mahrum bırakılmıştır. 2016 yılında yetiştirilmesi serbest bırakılan ve 19 ile yayılan üretimin bence en önemli ayağı geçmişten gelen bir kültürden sonra Rize'dir. Kendir ipliğinin dokuma sanayinde aranan önemli bir hammadde olması kenevir üretiminin önemini artırmaktadır. Bugünlerde kaybolan yöresel adıyla feretiko üretimi için gerekli devlet desteği ve teşvikler verilmelidir. En güncel verilerde Fransa'da 90 bin ton, Çin'de 20 bin ton ülkemizde ise bin ton civarında üretimi yapılmıştır sentetik ürünlerin daha ucuz olarak devreye girmesi belki de üretimini etkileyen en önemli husustur. Kenevir üretimi sadece kendir olarak değil doğaya salgıladığı karbondioksit çevreye verdiği önemli katkılar yanında bazı arı hastalıklarına iyi gelmesiyle tam bir doğa dostu bir bitkidir geçmişte bal

retimindeki fazlalığı ve sağlıklı arı kolonilerinin varlığını bu bitkiye borçluyuz. Bu konu milli bir proje olarak ele alınmalı üretimi yaygınlaştırılmalıdır bunun içinde yeterli derecede üretim artışı sağlanırsa 10 yılda 100 milyar dolarlık bir katkısı olabilecektir. İlaç sanayinde dışa bağımlılığı azaltacak gibi yöremizdeki geleneksel dokumacılığı kalkındırarak istihdam açısından da önemli olacaktır. Bu ürünün geçmişte ilimizde yetiştirildiğinin en önemli kanıtlarından biride yetişen ürünle eşleşen bir beldemizin olmasındır kendirli beldesi buna en güzel örnektir.

Bu bitkinin üretimi ile ilgili teknik bilgiler tarım il ve ile müdürlüklerinden mevcuttur. Yönetmenlik gereği üretimi için 1 Ocak, ile 1 Nisan tarihleri arasında müracaatı gerekmektedir hep birlikte bu ürünün üretimini destekleyelim geleneksel feretiko üretimini teşvik edelim.

BUNLARI BILİYOR MUSUNUZ?

aydan nce Rize fındık üretiminde ülkemizin 4. ili olduğu Fındıklı ilçesinin ismini fındık üretiminden aldığı fındık tarımının ekonomik acıdan önemli bir gelir kaynağı olduğunu,

Yine aydan önce Rize ve köylerinde ipekböcekçiliğinin yapıldığını evlerde kozaların basit şekilde kaynar suda boğularak iplik çekildiğini bu sektörde sanayinin kurulamaması nedeniyle ekolojisinin uygunluğunun yeterli olmamasına rağmen üretimin Bursa'ya kaydığını, Yine bölgede çaydan önce pirinç üretiminin önemli bir yer tuttuğunu Pazar ve Ardeşen ilçelerinde üretilen pirinçlerin sarı ve kahve renkli olarak doğal ürün olarak üretildiklerini, Ardeşen ilçesindeki pirinlik köyünün isminin buradan aldığını,

Meyveciliğin önemli bir geçim kaynağı olduğu özellikle satsuma mandalınanın gen kaynağının Rize olduğu binlerce fidanın Mersin ve Adana ya götürülerek buralarda satsuma cinsi mandalina bahçelerinin tesisi edildiği, bölgede ufak çaplı bir meyve suyu işleme tesisinin kurulamaması bu faaliyetin ticarileşmesine engel olmuş. Son zamanlarda bu konularda bölgemizde hayli üretim artışı olmuştur ancak ticarete konu olamamıştır,

Meyve retiminde özellikle Pazar, Ardeşen ve Fındıklı ilçelerinde elma üretiminin yaygın olduğu hatta pazarda almalar tarafından kirazlık çay fabrikasının olduğu yerde meyve toplama tesisinin kurulduğu,

Bölgemizde balıkçılığın önemli yer tuttuğu münferit olarak avlanan yunuslardan elde edilen yağların aydınlanmada ısıtmada ve derisinden çarık yapımında faydalanıldığını böylelikle yunus popülasyonun kontrol altına alındığını,

Yüksek kesimlerde hayvancılığın önemli bir yet tuttuğunu ülkemizin en kaliteli meralarının buralarda olduğu bahisle büyük baş ve küçük baş hayvancılığın çok gelişmiş olduğu Rize kavurmasının markalaşmasına katkı yaptığını ayrıca bilim insanlarımızın yöremize has koyun ırkının özelliklerini tespit ederek literatüre Hemşin koyun ırkı diye bir ırkı kaydettiklerini,

Bu ve buna benzer birçok faaliyeti bir çay tarlasına terk ederek bugünlere geldik bu yazım, bilimsel bir çalışmaya dayanmayıp sadece geçmiş yaşlılarımızdan dinlediklerim mesleğimle ilgili olarak yaptığım çalışmalardan kaynaklanmıştır.

Bugün bu kadar faaliyetin yok olmasının sebebi çay tarımının baskın olması, belki maddi yönden bölgemiz refaha kavuştu ancak ya kaybettiklerimizi düşünürsek gelecek nesillere uygun bir vatan toprağı bırakmadığımız kanaatinde olup sorumlu olduğumuzu bir an önce bu faaliyetlerinde desteklenerek yeniden gündeme getirilmesini yetkililerden talep ediyorum.